

Vern av vann eller vern av fisk? Høyesterett har talt

Ellen Haug-Svendsen
Lawyer, (Permisjon)

Det er i dag sjelden at strafferettens kjernepensum er oppe til prøving i Høyesterett. Enkelte ganger oppstår det situasjoner som er i grenseland for anvendelse av sentrale bestemmelser i strafferetten, der det er behov for at Høyesterett foretar en avklaring.

Høyesterett har nylig behandlet spørsmålet om straffeansvar for et settefiskselskap som sommeren 2014 hadde overtappet sin vannkilde i et naturreservat til et nivå under den tillatt grense. Saken ble gjennomført som fjernmøte på grunn av covid-19. Settefiskselskapet ble representert av advokat Berit Reiss-Andersen i Advokatfirmaet DLA Piper Norway.

En Høyesterettsavgjørelse er veiledende for fremtidige saker. Denne saken sender et signal om hvilke plikter oppdrettsnæringen har når det gjelder å overholde miljølovgivningen. Vi kommer nærmere tilbake til hvilken betydning dommen har for næringen nedenfor.

Kort om saken

Settefiskselskapet hadde tillatelse til å tappe vann fra et naturreservat. Sommeren 2014 ble usedvanlig tørr og det oppstod en situasjon hvor selskapet måtte velge om det skulle tappe vann så vannstanden ble lavere enn det tillatte nivå eller la fisken dø. De sentrale spørsmålene for Høyesterett var om selskapet måtte frifinnes fordi overtappingen var en nødretts handling, om overtappingen ikke var en straffbar overtredelse av naturmangfoldloven og vannressursloven, om straffehjemmelen ikke oppfylte lovskravets vilkår om tilgjengelighet og klarhet, og om forholdet uansett var foreldet.

Settefiskselskapet ble frifunnet i tingretten, men dømt til foretaksstraff med illeggelse av bot på 250.000 kroner og inndragning på 1,8 millioner kroner i Gulating lagmannsrett. Settefiskselskapets anke av Gulating lagmannsretts dom ble for de nevnte spørsmål forkastet og lagmannsrettens dom ble stående.

Avgjørelsen har betydning for hvilket ansvar en bedrift har for å forebygge en mulig nødrettsituasjon. Vi vil i denne artikkelen kommentere Høyesteretts nødrettsvurdering og kort kommentere foreldelsesspørsmålet.

Hvilket ansvar har en bedrift for å forebygge en mulig nødrettsituasjon?

Det sentrale spørsmål for Høyesterett var om situasjonen selskapet kom i sommeren 2014 var straffri fordi det var en nødrettsituasjon eller om situasjonen var selvforskyldt og dermed ikke straffri.

I august/september 2014 sto selskapet overfor et valg om å enten tappe vann under den tillatte grensen eller å slakte fisken som var i anlegget. Fisken kunne ikke overleve uten tilstrekkelig vann og det fantes ingen andre vannkilder. Selskapet sto derfor faktisk i en nødrettsituasjon sommeren 2014.

Spørsmålet var om nødrettsituasjonen var selvforskyldt, altså om selskapet ved å produsere 1,7 millioner settefisk i henhold til konsesjonen, hadde tatt en bevisst risiko om at det ble vannmangel hvis det skulle bli en tørr sommer. Etter å ha gjennomgått rettsreglene og det lagmannsretten fant bevist i saken, skriver Høyesterett følgende:

«Etter mitt syn er den situasjonen som beskrives her, sammenlignbar med den som forelå i avgjørelsene om unnlatt oppmøte til heimevernsøvelse og repetisjonsøvelse. Riktignok ligger det en forskjell i at domfelte i de sakene visste nøyaktig når øvelsene var, og dermed når faren ville inntre. Men denne ulikheten kan ikke begrunne et annet resultat i vår sak. Barlindbotn Settefisk AS hadde ved flere anledninger tidligere erfart at det ved tørke var nødvendig å tappe ut over reguleringsgrensen for Jagedalsvatnet, og var klar over at dette ville skje igjen. Ledelsen i selskapet visste at de tiltak som var forsøkt, og som den nye konsesjonen i 2003 bygde på, ikke hadde den ønskede effekt. Ved bedre planlegging kunne selskapet unngått problemene som oppsto høsten 2014, for eksempel ved de tiltak som viste seg tilstrekkelige under tørkeperioden i 2018. Produksjonen kunne også vært redusert. Faren kom ikke uforutsatt og plutselig, og vi har ikke å gjøre med en reell nødrettsituasjon. Vilåret om at faren for skade ikke kan avverges på annen rimelig måte, er på denne bakgrunn etter mitt syn ikke oppfylt.»

Høyesterett uttrykker at det ikke er tilstrekkelig for et foretak å lene seg på konsesjoner og de vurderingene som er gjort der. For å unngå straffeansvar må en utvise grundig planlegging og forutse verst mulig tenkelig utfall. Høyesterett legger opp til en forsvarlighetsvurdering når det vurderes om nødrettsituasjonen var selvforskyldt eller ikke. Burde foretaket planlagt bedre, gjort tiltak og vært føre-var for å unngå å komme i en fremtidig nødrettsituasjon?

Dommen innebærer at det skal mindre til for å havne i et eventuelt straffeansvar fordi det kreves en høy grad av forsvarlighet og risikovurdering på et tidlig stadium. Så lenge man ved bedre planlegging kunne unngått faren mener Høyesterett at det ikke er en reell nødrettsituasjon. Akkurat hvor grensen går er imidlertid ikke lett å trekke all den tid Høyesterett i dommen ikke nevner konkret hva selskapet kunne gjøre annerledes utover å forhindre at situasjonen oppsto, for eksempel ved å redusere produksjonen eller iverksette vannbesparende tiltak som i 2018. Handlingsalternativene Høyesterett skisserer er alternativer som måtte blitt utført før selskapet stod i dilemmaet om å overtappe eller slakte fisken. Når slike handlingsalternativer ikke var gjort sommeren 2014 fantes det ikke straffriendinger for selskapet.

Konsekvensen av avgjørelsen er at når et selskap først har satt seg i en situasjon der man er avhengig av en variabel ressurs som man ikke har kontroll over, så må man planlegge for en utvei dersom farer skulle oppstå.

Selskapet anførte også at det stod to verneverdige interesser mot hverandre; fiskevelferden mot miljøhensynet, og at det å handle i tråd med den ene interessen ville innebære en straffbar overtredelse av bestemmelser som verner den andre interessen.

Høyesterett tok ikke stilling til anførselen utover å kommentere at selskapet, før dilemmaet oppstod, skulle sørget for å ikke havne i situasjonen. Det var derfor ikke rom for å gjøre en interesseavveining av hvilke verdier som skulle reddes når man først sto i dilemmaet sommeren 2014.

Kort om foreldelsesspørsmålet

Spørsmålet om foreldelse er ikke kjernepensum, men heller et spørsmål som de fleste vil omtale som «finjuss». Høyesterett trekker i dommen opp klare grenser for hvor lenge et foretak vil kunne risikere straffeforfølgelse ved overtredelser etter naturmangfoldloven og vannressursloven.

Etter en konkret vurdering av bestemmelsene og forarbeidene kom Høyesterett til at den grove strafferammen skulle legges til grunn for beregningen av foreldelsesfristen. For alle praktiske formål må foretak legge til grunn at foreldelsesfristen regnes ut ifra den høyeste strafferammen i straffebestemmelsen som er overtrådt. Det er ikke av betydning om overtredelsen faktisk er mild eller grov.

Dette innebærer at selv ved de minste og mildeste overtredelser, vil foreldelsesfristen kunne oppfattes som urimelig lang sett i forhold til overtredelsens alvorlighetsgrad. Høyesteretts dom vil også ha betydning for andre lover innen miljølovgivningen.

Lovskravet

I saken ble det anført av selskapet at klarhetskravet og kravet til tilgjengelig straffehjemmel i Grunnloven § 96 og EMK artikkel 7 var anvendt feil i lagmannsretten. Anførselen førte ikke frem, og Høyesterett opprettholdt læren om at det er tilstrekkelig at beskrivelsen av det straffbare forhold finnes i forskrift. Heller ikke beskrivelsens vaghet, her «tiltak som kan endre naturmiljøet», kunne begrunne brudd på lovskravet.

Det skal med andre ord mye til for at en straffebestemmelse er for uklar eller for lite tilgjengelig for at en overtredelse ikke kan straffes. Dommen gir derfor veiledning om at det kreves god kunnskap om og kjennskap til særreguleringer på næringens og virksomhetens område.

Avgjørelsens betydning for næringen

Høyesteretts dom er ikke bare av akademisk interesse. Den trekker opp linjene for hvordan foretak som driver virksomhet som er regulert av miljølovgivningen og konsesjoner må handle for å ikke havne i straffansvar.

Avgjørelsen har betydning for hvilket ansvar en bedrift har for å forebygge en mulig nødrettsituasjon. Selskapet må gjøre egne vurderinger av risikoen for at farer oppstår til enhver tid. I dette tilfelle legger Høyesterett til grunn at selskapet skulle produsert det antallet fisk som de kunne være sikre på å ha tilstrekkelig med vann til, sett hen til de vannbesparende tiltak selskapet hadde.

Det skal derfor mye til for å bli hørt med at en bedrift er i en nødretts situasjon. Dette fordi det stilles krav til at bedriften planlegger produksjonen i tråd med at mulige faresituasjoner kan oppstå. Det er ikke tilstrekkelig å forholde seg til en konsesjon. Det er heller ikke tilstrekkelig å lene seg på metrologiske statistikker over sannsynlig nedbørsmengde. Sistnevnte vil kunne bli et særlig aktuelt tema i tiden som kommer, sett i lys av klimautfordringene som både skaper vannmangel og ekstremvær, herunder ekstremtørke.

[Avgjørelsen kan leses her.](#)

Services

Tvisteløsning og prosedyre, Corporate Crime
